

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

a Politikai Bizottság 1967. február 13-án tartott üléséről

1.) Jelentés a Varsói Szerződés tagállamai külügyminisztereinek tanácskozásáról.

KOMÓCSIN ZOLTÁN elvtárs:

Hogy a kép teljes legyen, még egy kis kiegészítés szükséges ahhoz a jelentéshez, amit Péter elvtárs küldött a Politikai Bizottságnak, mert amiről én szólni akarok, azt a Politikai Bizottság tagjainak csak egy része ismeri.

A múlt hét csütörtökön Tyitov elvtárs felhívott telefonon és közölte, sürgősen szeretne bejönni egy fontos dologban. Elmondta, hogy Gromiko elvtárs Varsóból telefonált - s ezt Moszkvából is megerősítették, - s kérte, hogy magyar részről járuljunk hozzá ennek a jegyzőkönyvnek az aláírásához, azaz Péter elvtárs ilyen értelmű utasítást kapjon Budapestről. Ezt követően Kádár, Kállai elvtársokkal és a titkár elvtársakkal külön konzultációt folytattunk, s kiküldtünk Péter elvtársnak egy üzenetet, aminek az volt a lényege: a javaslat lényegével egyetértünk, s azt kérjük, ha lehetséges, fogalmazzák úgy ezt a jegyzőkönyvet, hogy ne bélyegozzék meg tulságosan ezt a román lépést, sőt tegyék lehetővé, hogy a jegyzőkönyvet a románok is aláírassák. Ekkor még úgy nézett ki, hogy két jegyzőkönyv lesz: egyik, amelyet mindenki, másik, amit a románok nélkül írnak alá. Végül a románok semmit nem írtak alá.

Másrészt Péter elvtársnak azt üzentük: olyan fogalmazásra kellene törekedni, amelynek - bár ez belső, nyilvánosságra nem kerülő titkos dokumentum - nincs olyan utóhangja, mintha ebben a kérdésben az egyes országok saját szuverenitásukat feladnák, s egyik ország a másiknak parancsolgat. Ezt azután néhány

mondatban részleteztük, s elküldtük Péter elvtársnak.

Keresztezte a dolgot, hogy Péter elvtárs közben megküldte a jegyzőkönyv tervezett szövegét. Ezt Kádár elvtárral áttanulmányoztuk, s újabb üzenetet küldtünk Péter elvtársnak azzal, hogy miután keresztezte a két üzenet egymást, ajánljuk, próbáljon meg érvényt szerezni a javaslatunknak, s valamit enyhíteni azon a fogalomzárson, amely a tervezetben rendkívül kategórikusan fogalmazza meg azt, hogy a diplomáciai kapcsolatok felvétele nem időszertű.

Ezt követően Péter elvtárs péntek délelőtt felhívott telefonon Varsóból s elmondta, olyan helyzet alakult ki, hogy a lengyelek, az NDK-sok és a szovjet elvtársak rendkívül nagy erővel ragaszkodtak a jegyzőkönyv ilyen módon való megfogalmazásához, ahogy ez megtörtént.

Ezt követően Tyitov elvtárs újra telefonált, hogy Varsóból és Moszkvából sürgözik - s az egység érdekében kérik, - hogy Péter elvtárs kapjon utasítást a jegyzőkönyv aláírására. Ezek után került sor a jegyzőkönyv véglegesítésére, aminek a szövegét ide mellékelve küldjük. Itt annyi eltérés van, hogy eredetileg az volt a fogalmazás: "A külügyminiszterek a helyzet elemzéséből kiindulva arra a következtetésre jutnak, hogy nincsenek meg a diplomáciai kapcsolatok felvételének lehetőségei." Azután megmondják, ezek a feltételek akkor jönnek létre, ha... és akkor jönnek ezek a kikötések. Azután módosult így a szöveg, hogy: "A külügyminiszterek ebből kiindulva azon a véleményen vannak, hogy a diplomáciai kapcsolatok felvétele az NSZK és azon szocialista országok között, amelyeknek nincsenek ilyen kapcsolatai, akkor válik lehetővé, ha az NSZK kormánya lemond az öt megelőző kormányokról örökült külpolitikai célkitűzésekről és elismeri a jelenlegi európai helyzetet." Ez érdemileg és tartalmilag ugyanaz, egész kis formai eltérés van, ennyivel rugalmasabb, de a lényegen nem változtat. Ugy gondolom, itt a Politikai Bizottság ülésén nincs most szükség a nyugatnémet helyzet elemzésére. Látható, hogy ezt mi és a lengyelek eléggé eltérően értékeljük, s a következtetés is eltérő. Itt arra volna szükség, hogy először is lépéseket kell tenni a nyugatnémetekkel kapcsolatban, mert itt ebben egyeztünk meg Lahr itt tartózkodása idején. Ezeket a lépéseket a Külügyminisztériummal együtt majd kidolgozzuk a mostani határozatok, állásfoglalások, s a most lévő viták alapján. De még egy kiindulópontunk van. A nyugatnémetek átadták tervezetüket

a diplomáciai kapcsolatok felvételét illetően. Ott vannak olyan dolgok, amiket felhasználhatunk, s amikből kiindulva álláspontunkat ismételten leszögezhetjük.

A jövő héten vannak a választási gyűlések s ezeken a gyűléseken bizonyos propaganda álláspontot el kell foglalni, ami a mi álláspontunkat tükrözi, s amely összhangban áll a varsói külügyminiszteri értekezlet elhatározásával is. Ezért is szükséges, hogy ezt a kérdést megvitassuk.

Harmadik dolog a Központi Bizottság tájékoztatása. Arra gondolok, hogy a Központi Bizottságnak kifejezetten tájékoztatást adnánk - határozatot hozni ebben a dologban nem kellene, mert ez folyó, operatív ügy. Az eddigiek és a mai vita alapja szolgálná a tájékoztatás alapját azzal, hogy a Politikai Bizottság folytatja tovább ezzel kapcsolatban az operatív tevékenységet minden irányban, s később, amikor a dolog olyan stádiumba kerül, a Központi Bizottságnak újra fogunk tájékoztatást adni. Most azonban nem volna célszerű semmiféle irányban központi bizottsági határozattal megkötni a kezünket.

PÉTER JÁNOS elvtárs:

Inkább csak magyaráznám, hogy Gromiko elvtárs miért fordult ide ebben a kérdésben. Ez a terv, hogy ilyen jegyzőkönyvfélc jön létre, az utolsó pillanatban született, tehát amikor összehívták az értekezletet, ez a terv még nem volt meg. Mikor én kedden megérkeztem Varsóba, Rapaczkai és Gromiko elvtársak közölték ezt a tervet, s elmondták, hogy nekik és Winzer elvtársnak is van felhatalmazásuk arra, hogy ilyen jegyzőkönyvet aláírjanak. Közölték, hogy nekem nincs felhatalmazásom. És ilyen helyzetben volt a bolgár külügyminiszter is. A csehszlovák elvtársak tudtak arról, hogy van ilyen elgondolás, ugyanis közvetlenül az értekezlet előtt Brezsnyev elvtárs Prágában járt, s ez a terv ott felmerült, csak velük a tartalmáról nem beszéltek. Gromiko elvtárs biztosítani akarta, hogy én a felhatalmazást kapjam meg hazuról, hogy az eljárás egységes legyen. Ez volt a magyarázata annak, hogy ide fordultak.

APRÓ ANTAL elvtárs:

Nem tudom, szóba került-e, a szovjet elvtársak mondtak-e arról

valámit, hogy ők utólag, ennyi év után esetleg arra gondolnak, vagy az események azt mutatják, hogy annakidején nem volt helyes álláspontjuk, illetve lépésük. Most egy szövetségen belül egy igen kardinális kérdésben kétfajta álláspont van. A jegyzőkönyv, amit felvettek, azt mondja, hogy a diplomáciai kapcsolatok felvétele azon szocialista országok között, akiknek nincsenek ilyen kapcsolatai, akkor válik lehetővé...., stb. De a Szovjetunió is fel van sorolva az egyetértők között, azok között, akik azt mondják, csak akkor hozzanak létre ilyen kapcsolatot, amikor az említett feltételek megvannak. Csak felteszem a kérdést: van-e realitása ezeknek a feltételeknek a közeli esztendőben? Ez a lépésünk abba az irányba visz-e, hogy az európai feszültség csökkenjen? Szóval azt szeretném kérdezni, hogy a leirtakon túl a háttérben milyen erők, vagy tényezők mozgatták meg az ügyet, hiszen hónapok óta készülünk erre, s ezek az elvtársak ismerték a mi álláspontunkat.

PÉTER JÁNOS elvtárs:

A szovjet elvtársak nem magyarázták, mi a különbség, hogy ők korábban 10-12 évvel ezelőtt felvették a diplomáciai kapcsolatokat, ugyanez viszont most más szocialista ország esetében helytelen lenne. Ezt inkább a német és lengyel elvtársak magyarázták. A másfajta helyzettel magyarázta Winzer elvtárs, de Gomulka elvtárs is foglalkozott tulajdonképpen ezzel a kérdéssel azon a fogadáson, ahol nekünk előadást tartott. Gomulka elvtárs úgy magyarázta: az olyan időszak volt 1955-ben, amikor a német kérdéssel kapcsolatos békeszerződés lehetőségével, meg tervével foglalkoztak és mint a német ügyért felelős négy nagyhatalom egyike, szükséges volt, hogy a Szovjetunió felvegye a diplomáciai kapcsolatot az NSZK-val, most azonban ennek a diplomáciai kapcsolatnak a felvétele elsősorban az NDK-t veszélyezteti. Nem kifejezetten így hangzott ez el, mint én mondom, de összbenyomásom az, hogy az NDK belpolitikai hangulatára és Lengyelország nyugati részén élő lakosságnak a hangulatára hatottak ezek az utóbbi időbeli NSZK propaganda megnyilatkozások a románokkal való diplomáciai kapcsolat felvételével összefüggésben olyan előnytelenül, aminek következtében a korábbi tervekkel szemben, - melyeknek a bontakozásáról mindenki tudott - az NDK és Lengyelország vezetői nagyon erélyesen felléptek, s ők javasolták a szovjet elvtársaknak az ilyenfajta állásfoglalást. Ez a mozzanat annyiban tükröződik a jelentésben, amennyiben ez meg-

fogalmazódott a konferencián, mert Winzer elvtárs azt, hogy ők nyílt színen meg-
bírálták a román magatartást, azzal magyarázta, hogy a Kiesinger-kormány nyilat-
kozata a román lépéssel kapcsolatban az ő belpolitikai helyzetüket nagyon zavarta, s
nem várhattak, nekik gyorsan a nyilvánosság elé kellett lépni.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

A következőképpen láttuk mi eddig a dolgot, miközben foglalkoztunk
vele. Mielőtt azonban erre rátérnék, pontosítani szeretném, hogy tulajdonképpen mit
kérünk mi a Politikai Bizottságtól.

Először is a megtett lépés jóváhagyását. Másrészt mind a Politikai
Bizottságnak, mind a Központi Bizottságnak szüksége van belső állásfoglalásra az elő-
állott helyzetben. Elvi állásfoglalás kell, amely egyben kiinduló alap és kötelező ab-
ban, amit általában politikai és diplomáciai síkon, de külpolitikai síkon is tennünk
kell.

Magát a kérdést illetően szeretném kicsit megvilágítani, én ho-
gyan értem ezt, mi az, ami itt rendben van és mi az, ami kicsit zavar, ami bi-
zonyos mértékben ellentétben van azzal az állásfoglalással, amit a Politikai Bizom-
ság a kérdéssel foglalkozva kialakított.

Először utalni kell a bukaresti közös tanácskozásra és állásfoga-
lásra, amit azt hiszem most, utólag visszatekintve is csak helyesnek lehet érté-
kelni. Az megfelelő, jó volt, a pártokban, a pártközvéleményben is jó hatást váltott
ki és a nyugat sem nagyon tudta támadni. S ez különböző vonalakon konkrétan is je-
lentkezett, hiszen még a Magyar Népköztársaságnak is voltak egyes aktusai, - még
NATO ország kormányával is beszélgettünk, - s azt mondták, lehet ezzel a bukaresti
nyilatkozattal valamit kezdeni. Tehát azt, hogy ez helyes volt, konstatálni kell.

Teljesen új momentumként jelentkezett, hogy közben a nyugatné-
met kormány megbukott, s új kormány, egy koalíciós kormány alakult. Ez új hely-
zetet idézett elő. Ennek a kormánynak megalakulására és politikai értékelésére vo-
natkozóan voltak eltérések a szocialista országoknál. Az NDK a belső viszonyoktól

indíttatva azonnal és rendkívül élesen - s benyomásom szerint rendkívül leegyszerűsítve - reagált erre a koalíciós kormányra mondván, hogy ez rosszabb és veszedelemesebb, mint ami volt. A mi állásfoglalásunk ettől némileg eltérő. Ez tehát az első olyan momentum, amely Bukarest után bizonyos értelemben módosította a helyzetet.

Másik dolog, ami szintén meglepett a Varsói Szerződés országai közül jónéhányat, hogy a nyugatnémet kormány ködös kormánynyilatkozata után konkrét lépéseket tett, kezébe vette a kezdeményezést s négy szocialista országgal felvette a tárgyalást azzal a megnevezett céllal, hogy helyre akarja állítani a diplomáciai kapcsolatot. Ez a négy kormány a bukaresti állásfoglalás alapján kezdett a dologgal foglalkozni. Elvileg úgy nézte, ez is a harc egyik területe, s hogy létesüljön ilyen diplomáciai kapcsolat, az nincs ellentétben a mi állásfoglalásunkkal. Ez a második új momentum.

Azután volt egy harmadik dolog, hogy a nyugatnémet kormány és a Román Népköztársaság kormánya megállapodott a diplomáciai kapcsolatok felvételében, s ezt deklarálta. Tehát ez a három új momentum van.

Ezzel a harmadikkal kapcsolatban az első, amit megmondták, hogy tulajdonképpen igazi konzultáció Bukarest óta nem volt sem az új koalíciós nyugatnémet kormány értékelését, se konkrét diplomáciai kezdeményezését illetően, s arról sem, hogy a románok megállapodtak, s megállapodásukat deklarálták. Tehát az új helyzetben új momentumok, lényegesen módosító momentumok és elemek jelentkezben a kérdésben és konzultáció nem volt. És a fejleményekhez hozzá tartozik, hogy először az NDK kormánya, azután a lengyel vezető szervek gyorsan, idegesen, s az ismert módon állástfoglaltak már a román-nyugatnémet megállapodást követően is. Ebből a szempontból figyelemre érdemes viszont Gomulka elvtárs felépése. Ez rendkívül kategorikus. Nem szó szerint, mint a jegyzőkönyvben van, de körülbelül ezt mondta. Közben mi folyton minden lépésünket konzultáltuk és semmire nem kaptunk választ. S talán a közvélemény előtt nem volt ez olyan megrázkéztető, de mi, akik itt a Politikai Bizottságban és a kormányban foglalkoztunk a dologgal, tudtuk, arról van szó, hogy létrejön a diplomáciai kapcsolat. S kb. így is mentek el Varsóba a mi képviselőink.

Péter elvtárrsal elutazása előtt beszélgettünk mégpedig arról, hogy sajnálatos, de van egy újabb momentum mindezen események hatásaként, mégpedig az, hogy az imperializmusnak, a nyugatnémeteknek is sikerült az egész dolog propagandáját megfordítani saját javukra. Hivatalos kormánynyilatkozatokban, rendkívül szisztematikusan terjesztett sajtóközleményekben sikerült nekik teljesen megfordítani a helyzetet. Mostmár nem úgy jelentkezik ez az egész dolog, hogy a Hallstein doktrína megtörése, hanem fordítva. A kezdeményezést a kezükbe ragadták, megosztottak bennünket ténylegesen, rámutattak, hogy nem azonos a vélemény, stb. számukra ténylegesen győzelmi hangulatot teremtettek, s azután olyan beállítás keletkezett, **hogy a szocialista országok ott állnak sorban, felveszik a diplomáciai kapcsolatot, nem törődnek az NDK-val és az NDK elszigetlődik.** És sajnos az igazság bizonyos mértékben ebben a dologban benne van.

Ez volt a helyzet, amikor Péter elvtárs kiment. Mi azt mondtuk, kérjük, vegyék sorra ezeket az elemeket, az előállott mégis csak módosult új helyzetet most már a román-NSZK egyezmény után, s foglalkozzanak ezzel. És persze a románokról meglehetősen a véleményünk, mert az a tájékoztatás, amit tőlük kaptunk, nem volt megfelelő tájékoztatás, hiszen hogy a megállapodás létrejött, azt először Kiesinger sajtónyilatkozatából tudtuk meg. Ez volt szerda délután és pénteken kaptunk a románoktól világos értesítést arról, hogy meggyeztek. Ennek ellenére mi azt mondtuk: tényként kell elfogadni, hogy ez a meggyezés létrejött, s nincs értelme visszafelé elátkozni a románokat, mert ők ezt nem fogják visszacsinálni, hanem az lenne az eredménye, hogy még jobban megörvendeztetnénk ellenségeinket, mert látnák: sikerült bennünket összeveszíteni. Ezzel a helyzettel tehát szembe kell nézni. Most azt kell megnézni, mit csináljunk a továbbiakban. És azt mondtuk Péter elvtársnak: nekünk úgy tűnik, hogy csak a Magyar Népköztársaság dolgát is nézve helytelen volna, ha a most előállott helyzetben az NSZK és a Magyar Népköztársaság 3-4 hét múlva ugyanilyen módon diplomáciai kapcsolatot létesítene. Ehelyett ez történt.

Az elvtársak elmondták, olyasfajta hiedelem volt ott, mintha - benyomásuk szerint - az NDK-sok, a lengyelek, a szovjet elvtársak úgy éreznék, a magyar kormánynak határozata van arra, hogy akármi lesz, mi felvesszük a dip-

lomáciai kapcsolatot. A nyugati sajtó ilyesmiket is irt és hirdetett.

A dolog menetében mi rámutattunk néhány problémára. Véleményünk szerint ez a szöveg nem egészséges és nem jó. Jobb lett volna azt mondani, hogy figyelembe véve az előállott helyzetet, vagyis hogy az ellenségnek sikerült kifordítania a dolgot, s ténylegesen arra használja fel, hogy uszítson, helyes volna stoppot csinálni és egy vonallal hátrább frontot képezni.

Sajnos itt vannak kellemetlen, nehezen megválaszolható kérdések saját magunk számára. Azt hiszem, említettem a múltkor, hogy Brezsnyev elvtárral beszéltnk a múlt hét szerdáján, s akkor én hoztam szóba, hogy készüljön a Szovjetunió külügyminisztere is erre az értekezletre, s akkor Brezsnyev elvtárs olyasmit mondott, hogy nem ez határozza meg Európa sorsát, meg kell nézni a dolgot, stb. S valami célzást is tett rá, hogy persze sajtóságos dolog, hogy nekik van diplomáciai kapcsolatuk. Van ebben elvi és politikai probléma. A Szovjetunió 12 évvel ezelőtt, persze más szituációban felvette a diplomáciai kapcsolatot, s ez abszolút nem zavarta őket abban, hogy harcoljanak a nyugatnémet militarizmus ellen. Most létrejött egy újabb szocialista országgal ilyen megállapodás. Erre mi nem mondhatjuk, hogy elvileg helytelen. Viszont azt sem mondhatjuk, hogy persze elvben azért az a helyes, hogy a többi szocialista ország ne vegye fel a diplomáciai kapcsolatot. Ha úgy fogalmaztak volna, hogy az ellenség a mai szituációban ki tudja használni ezt és nem célszerű felvenni a diplomáciai kapcsolatot, ez elfogadható elvileg és politikailag, de az a formula, hogy nincsenek meg a feltételei, ez minimálisan furcsa. Hat hónappal ezelőtt megvoltak és ma nincsenek meg? És arra is felhívtam a figyelmet: nem jól hangzik a névsor, mert nem helyes, hogy a Szovjetunió külügyminisztere is ott van azok között, akik megállapítják, hogy a diplomáciai kapcsolatok felvételének nincsenek meg a lehetőségei azokkal az országokkal, akik még nem vették fel. Még az is jobban hangzana, hogy a lengyelek, az NDK, a csehek, a magyarok és a bulgárok úgy itélik meg, hogy jelenleg nincsenek meg a feltételei.

Azt kérném a Politikai Bizottságtól, hagyja jóvá a megtett intézkedéseket annál inkább, mert az olyan módon jelentkezett a számunkra, hogy kizárt dolog volt még halasztást is kérni.

Ezt az elvi állásfoglalást tudnám javasolni a Politikai Bizottságnak és a Központi Bizottságnak is. Tehát állapítsa meg, hogy most, ebben az előállott helyzetben, amikor látható, hogy a nyugatnémetek semmit nem tartanak be abból, amit annakidején ígértek, - vagyis hogy javítani akarják a viszonyt, nem Moszkva-ellenes éllel akarják kiépíteni, nem akarják egyik szocialista országot a másikkal szembeállítani - sőt éppen az ellenkezőjét csinálták. Igenis van egységbontó célzata és szándéka ezzel. Új helyzet állt elő, s ebben a helyzetben nagyon elképzelhető, politikailag elfogadható és helyes állásfoglalás, hogy most momentán meg kell állni ezen a vonalon és politikai, diplomáciai síkon kell harcolni ezért és ezért, - le van írva, hogy miért - politikai nyomást kell gyakorolni az itt leírt követelésekért.

Harmadik dolog: ennek az állásfoglalásnak kötelező módon érvényesülnie kell a diplomáciai akciókban is, az általános politikai tevékenységben is és a nyilvános fellépésekben is. A diplomáciai akciót azért említem, mert valamiféle ígéret is elhangzott, hogy néhány hét múlva majd válaszolunk. Vagy ők jelentkeznek, vagy ha nem, akkor is válaszolni kell. Persze elképzelhetetlen, hogy az NSZK-nak azt mondjuk: tárgytalan, mert Varsóban született ilyen jegyzőkönyv. Általában azt hiszem, hogy ezt az egész jegyzőkönyv dolgot nem kell tovább vinni. Beszélünk kell egyeztetésről, kialakult véleményről ott, ahol erre szükség van, - pl. a Minisztertanácsnál, - de ezzel mást csinálni nem kell. Mít mondjunk a nyugatnémeteknek? A rendszeresen alkalmazott diplomáciai szabályok szerint kell harcolni, s azt kell mondani: tanulmányoztuk a kérdést, még tanulmányozni fogjuk, s ha lesz mondánivalónk, majd megmondjuk. S esetleg nem hivatalosan olyan kötetlen közlést is lehet tenni, hogy nem arra törekszenek, amit ígértek, az ő elképzeléseikhez pedig mi nem nyújtunk segítséget.

Azután felvetődik az a jogos kérdés, hogy a jelenlévők közül mindenkinek kell beszélnie valahol külpolitikai dolgokról. Az ember felteszi magának a kérdést: lehet erről nem beszélni? Vagy ha beszélünk róla, hogyan beszéljünk?

Elvi állásfoglalás kell itt is. Kialakult egy ilyen helyzet, van olyan törekvés részükről, hogy megosszanak bennünket, elszigeteljék az NDK-t, furcsa győzelmet csikarjanak ki, s ehhez mi nem nyújtunk segítséget. Ez a része a dolog-

nak nem sántít. Valóban olyan helyt állt elő, amivel ők vissza akarnak élni és a mi megosztásunkra törekszenek.

Összgezve tehát véleményem szerint ez szükségszerű lépés és állásfoglalás volt, amiben részünkről van a kompromisszumnak bizonyos eleme, de ez mégis csak jobb, mintha ott két, vagy három csoportra szakadtunk volna. Az lehetetlenség lenne!

SZIRMAI ISTVÁN elvtárs:

Ezekután kevés mondanivalóm maradt. Véleményem szerint jóvá kell hagyni a Politikai Bizottságnak ezt az eljárást, amit folytattunk. Ezt én is megszavaztam. Ez az egyik, amiben állást kell foglalni.

A másik a jegyzőkönyvvel kapcsolatos állásfoglalás, vagy pedig magával a kérdéssel szembeni állásfoglalás. Talán azt is érdemes megállapítani, hogy ebben a kérdésben a Magyar Szocialista Munkáspárt járt el internacionalista módon és nagyon korrektül. Ahogy a kérdés felvetődött, rögtön tanácskozást javasoltunk, sajnos a pártok nem siettek a válasszal. Ami viszont most Varsóban történt, szerintem elsietett, elkapkodott, ideges dolog volt, s ennek a következménye, hogy ott kénytelenek voltunk aláírni ezt a jegyzőkönyvet.

Magát a dolog lényegét tekintve nekem is az a meggyőződésesem, hogy ezekben a hetekben, - azok után, hogy az NSZK felvette a románokkal a kapcsolatot, s azt megpróbálta nagy győzelemként ünnepelni, s megosztani a szocialista országokat - nem volna helyes a diplomáciai kapcsolatot felvenni az NSZK-val. Nagyon egyetértek azzal, amit az Olasz KP. elméleti lapja, a Rinascita írt a német elvtársakhoz.

Ez a jegyzőkönyv teljesen kizárja a lehetőségét annak, hogy az NSZK-val valamikor is diplomáciai kapcsolatokat vegyünk fel, mert a leírt feltételek nem olyanok, amelyek megváltoznak. Ha elfogadható, hogy a Varsói Szerződés tagállamai most lefolyt külügyminiszteri tanácskozása Varsóban kicsit elsietett volt, akkor talán elfogadható olyan állásfoglalás is, hogy az MSZMP a dologot nem tekinti lejártnak, s további tanácskozásokat kér, mégpedig magasabb

szinten. És el tudnám fogadni, amit Kádár elvtárs úgy fogalmazott, hogy harcolni kell a jobb feltételekért. És jó lett volna, ha a jegyzőkönyvet úgy szövegezték volna meg, hogy most nem lehet ezt megvalósítani ezért és ezért, de harcolni kell a jobb feltételek kialakításáért, az elfogadható lett volna.

NYERS REZSŐ elvtárs:

Véleményem szerint helyes volt a Politikai Bizottság eredeti álláspontja, helyes volt az instrukció, amivel Péter elvtárs kiment, helyes volt a menetközben adott beleegyezésünk az aláírásra, de a végeredmény, ami ebből kijött, nem felel meg a mi álláspontunknak, - ebből következik, hogy ezt nem ismerhetjük el helyesnek. Mégis az egység érdekében vegyük tudomásul ennek a varsói tanácskozásnak a határozatait és lényegileg és érdemileg tartjuk magunkat ahhoz. Azonban eme Hett kétségtelen tény, hogy ez az értekezlet nemcsak az egységet deklarálta belső határozattal, hanem egyúttal az egység hiányát is. Mert ha ez a folyamat végbemegy és elismerjük az NSZK-t többen, abban a pozícióban állt volna be az egység, így viszont egy félbemaradt folyamat közepén tört meg, s amíg ez így marad, az az egység hiánya lesz.

Folytatva azt a gondolatot, amit Szirmai elvtárs felvetett, én is azt gondolom, nagyon korrektül jártunk el, s ezután is nagyon korrektül kellene eljárni, s nem mindegy, hogyan vesszük tudomásul ezt a döntést. Szerintem talán valami szóbeli közlés formájában, vagy írásban is közöljük a testvérpártok kormányával, hogy ezt tudomásul vesszük, érdemileg és lényegileg tartjuk magunkat hozzá, az indokolással és a következményekkel nem tudunk egyetérteni, hanem azt vizsgálat tárgyává javasoljuk tenni és az össz szocialista ország számára kedvező politikai szituációban látjuk a diplomáciai kapcsolatok felvételének lehetőségét. Tehát bizonyos fokig jelentsünk be különvéleményt, illetve véleményünk fenntartását.

Azzal is egyetérttek, amit Kádár elvtárs mondott: az NSZK felé nem szabad ezzel a határozattal takaroznunk, hanem az eddigi vonalnak megfelelően kell tárgyalni.

FOCK JENŐ elvtárs:

Én is azt tudom mondani, mint Nyers elvtárs, mert engem is foglalkoztat olyan gondolat: nagy baj van akkor az egységgel, amikor azt jegyzőkönyvvel kell megteremteni, s ez az "egység" az én szememben is az egyet nem értés bizonyítéka. Tulajdonképpen az NDK és Lengyelország pártja álláspontján kívül a többiek egységesen lényegében egy álláspontot vallottak ebben a kérdésben, azt, amit a mi Politikai Bizottságunk is vallott. A szovjet elvtársaknak is ez volt az álláspontjuk. S mivel az NDK-ban mindenre, a legkisebb dologra is - pl arra, ha egy termelési kérdésben a Népszabadság másképpen foglal állást, mint a Neues Deutschland - idegesen reagálnak, a lengyelek sajnos ezt átvették, s a szovjet elvtársak, hogy baj ne legyen, odaálltak melléjük.

Most is ugyanaz a véleményem, mint két héttel ezelőtt volt. Semmi olyasmit nem ismerek, ami ezt a jegyzőkönyvet indokolná. Ez fordított Hallsteindoktrina - és ha az politikai baklövés volt, ez is azzá válik. Nem is kell hozzá 10 év, csak néhány hónap, s ezt akkor azok is be fogják látni, akik most erőszakolták. Elismerem, hogy most csak megegyezés lehetett volna, azonban élesebben lehetett fellépni a fogalmazás ellen, hogy ilyen határozat ne szülessen. És nekünk is lehet érveink. Ami itt le van írva, mint a mi álláspontunk, különös és a közvéleményünk sem fogja megérteni. És nem is szabad oda redukálni a kérdést, hogy hogyan lépünk fel a propagandában. Ebben van gyakorlatunk és a tömegek előtt nem is tárgyaltunk mi úgy, hogy 3, vagy 6 hónap múlva felvesszük a diplomáciai kapcsolatokat. A Szabad Európából hallottak ilyesmit. Nekünk azon kell gondolkozni, hogy helyes politikai elveinkkel tökéletesen ellenkezik, hogy az NSZK-val nem akarjuk felvenni a diplomáciai kapcsolatot. A mi álláspontunk az, - ami egyébként az anyagban is benne van, - hogy még háboru esetén sem szabad meg mindig a diplomáciai kapcsolat.

Csatlakozom ahhoz, amit Szirmai elvtárs mondott: mondjuk meg, hogy a jegyzőkönyvet nem tartjuk elfogadhatónak. Maga a tény, hogy a diplomáciai kapcsolatok felvételére az idő nem alkalmas, rendben van, de indokolásul fogalmazunk meg olyasmit, ami az elvek fenntartása mellett gyakorlati reálpolitikánkból indul ki. Helytelen elv mellett ne tegyük le a garast és javasoljunk további tanácskozást.

GÁSPÁR SÁNDOR elvtárs:

Amit eddig a Politikai Bizottság tett, az helyes volt és mást csinálni nem lehetett. Ha mást csináltunk volna, nagyon rossz helyzetet idéztünk volna elő. Sokat ezen filozofálni már nem lehet, csak egy vonatkozásban: mi legyen a továbbiakban. Szerintem a jegyzőkönyvnek az a hibája, hogy egy kérdésre szűkíti le a dolgot és nem az NSZK irányában folytatandó további teendőket vizsgálja. Ezt kellene tovább vizsgálni. Gazdasági tárgyalások is folynak, s nem tudjuk, meddig mehetünk el. Az itt leírtak nem feltételek. Ilyen feltételek mellett diplomáciai kapcsolatokat mi az NSZK-val soha nem létesítünk.

Nekem tehát az a javaslatom, hogy a kérdéssel tovább kell foglalkozni, de nemcsak a diplomáciai kapcsolatok felvétele ügyében, hanem az NSZK-val folytatandó politikánk oldaláról is.

NEMES DEZSŐ elvtárs:

Egyetértek az eddig elhangzott észrevételekkel. Véleményem szerint is jóvá kell hagyni a kialakult álláspontokban történt lépéseket. Tulajdonképpen egyetlen momentum lett volna elfogadható a választás indoklásánál. Bennünket ugyanis az vezérelt a diplomáciai kapcsolatok felvételében is, hogy elősegítsük az európai helyzet normalizálását, ha viszont az NSZK az egyes szocialista országokkal való kapcsolat felvételét a velük szövetséges szocialista országok ellen használja fel, ehhez nem nyújtunk segítséget. Ezt, mint indokot tudatni is kellene pl. a semleges országokkal, akik nem fogják megérteni a mi eljárásunkat. Az NDK képviselőinek az az indokolása, hogy belpolitikai hangulat következtében léptek az ismert módon fel. Persze a hangulatot ők ismerik jobban, én azonban nem hiszem, hogy a helytelen hangulatok eloszlatásának ez a helyes módja.

Fellépésükben van egy momentum, ami sérti az országokat. Olyan gyanu van bennük, mintha mi hozzá akarnánk járulni az NSZK azon törekvéséhez, hogy elszigetelje az NDK-t. Velünk szemben ilyen gyanut táplálni sértő, s ez ellen fel kell lépni, ezt el kell háritani. Egyetértek tehát azzal, hogy fenntartásainkat

közöljük.

Bennem is felmerült, nem volna-e célszerű talán Kállai elvtársnak levelet írni azoknak, akik ezt aláírták. Ebben közölnénk, mi ehhez tartjuk magunkat, de ez szerintünk taktikailag nem helyes, s meg kell találni az utját annak, hogy mi ebből hasznot húzzunk.

BISZKU BÉLA elvtárs:

Tulajdonképpen egy nagyon rossz kényszerhelyzetbe kerültünk, amikor ez napirendre lett tűzve. Egyetértek azzal, hogy a Politikai Bizottság a lépést és azt a tényt, hogy most nem vesszük fel a diplomáciai kapcsolatokat, hagyja jóvá. Ugyanakkor csatlakozom ahhoz a javaslatához: tartsuk fenn azt a lehetőséget, hogy az itt érdekelt három országgal - Lengyelországgal, az NDK-val és a Szovjetunióval - konzultálni kellene, s megmondani: az eljárás teljesen szokatlan és hibás. Arról van szó, hogy konzultációt ajánlottunk nagyon kényes és fontos politikai kérdésben, s akkor ilyen állásponttal tulajdonképpen presszionálják az embereket. Ez bizalmatlanság! S meg kell mondani, hogy nem ilyen konzultációra gondoltunk. És hogy indult ez a dolog? Eredetileg Berlinről volt szó, s amikor úgy nézett ki, hogy ez a románok miatt kutba esik, akcióba lépett a Szovjetunió és akkor választották Varsót. Azután meglepték a külügyminisztereket egy szöveggel! Meg kell mondani, hogy ez helytelen eljárás, nem felel meg a nemzetközi normáknak és a testvérpártok közötti kapcsolatoknak. Úgy néz ki, hogy aki a közös ügyet tartja előbbrevalónak, politikailag hátrányosabb helyzetbe kerül, mint aki a nemzeti érdeket fölé helyezi az általánosnak.

Hogy milyen utat válasszunk? Jobb a beszéd. Nem kell ezt elharmarkodni.

KOMOCSIN ZOLTÁN elvtárs:

Egyetértek az eddig elhangzottakkal és a javaslatokkal is azzal, hogy érdemes megvizsgálni, hogyan konkrétizáljuk.

Szeretnék még visszatérni egy-két dologra ezzel az egész ügyvel kapcsolatban. Az első, hogy a lengyel és NDK-beli elvtársak abból indulnak ki más információk alapján, hogy ennek az elvi álláspontnak a hangoztatásával, s azzal, hogy emellett kitartunk, ki lehet kényszeríteni legfeljebb két éven belül a nyugatnémet kormánytól ennek elfogadását. Ha nem ez a kormány, akkor majd egy másik elfogadja. Tulajdonképpen itt kezdődik az egész probléma. Véleményem szerint ez irreális dolog és még károkat is okozhat a közös ügynek.

Péter elvtárs egyébként elmondta, hogy mikor megérkezésekor Rapaczkai elvtárs őt fogadta, beszélt a dologról, s Rapaczkai elvtárs - Péter elvtárs meglepetésére - azt mondta: ezzel a jegyzőkönyvi aláírással nem fognak elszigetelődni. Tehát ebbe benne volt egy indirekt vád, mintha mi el akarnánk őket szigetelni, s ez presszió is volt a vendéglátó házigazda részéről. Tulajdonképpen benne van az egészben, hogy elkésve érzékelték a dolgokat, s sajnos rossz következtetést vontak le, azután pedig teljesen elkéstek az intézkedésekkel. Akkor kaptak észbe, amikor mi elkezdtünk konzultálni, - s az az érzésem, ez a szovjet elvtársaknál is így volt. Itt egy késés volt, s ennek következtében pánik lépett fel, ami kicsucsosodott nyílt polemikában, s hajlamosak vagyunk már azt gondolni, hogy az egész nem is a románoknak, hanem nekünk, meg a cseheknek, meg a bolgároknak szánták, s betetőzték ezzel a merev dologgal. Véleményem szerint nagyon rövid idő alatt be fog bizonyosodni, hogy a diplomáciai kapcsolatoknál ilyen feltételeket megszabni nem helytálló. Erre ők is rá fognak jönni.

Ebből kiindulva nekünk a további munkánál, - a diplomáciai munkában és a propaganda munkában is - folytatni kell a további irányvonalat természetesen szem előtt tartva, hogy most nem lehet felvenni a kapcsolatokat. De nem szabad - és nincs is erről szó - a tárgyalás ajtaját a nyugatnémetekkel. Mi egyébre nem is vállalkoztunk. Most azt az alapvető taktikát kellene alkalmazni, hogy elhuzni a tárgyalásokat, s előszedni azokat a kérdéseket, melyekkel ezt indokolnánk - s ilyen sok van az ő memorandumukban, - s lehetne utalni arra, hogy ők szöszegést követtek el. Azt hiszem, ha diplomáciai munkánkban ezt a feladatot ügyesen tudjuk megvalósítani, s propagandánkban is megfelelően foglalkozunk ezzel - s ennek alaphangja az kell legyen, amiről a kongresszuson is szó volt - az előállott helyzet rend-

kívül politikai és propaganda veszélyét le tudjuk csökkenteni. És ehhez a lehetőségeink megvannak minden irányban.

Gondolkoztam azon is, hogy az előkészítés során - nem a Politikai Bizottságban, hanem azon kívül - volt-e a mi részünkről hiba. Azt hiszem, hogy én és részben Péter elvtárs az előkészítés idején rendelkezésre állt információkat nem tudtuk kellőképpen kiértékelni és érzékelni. Ha másképpen értékeltük volna ezeket, talán Lahr-rai másképpen lehetett volna tárgyalni. Mi t.i. - én legalább is a magam részéről - azt tartottam szem előtt, hogy most persze egy helyzet előállt, de az nem lehet kétséges, hogy a diplomáciai kapcsolatok felvételére való törekvés feltétlen helyes. Viszont a szövetségesek ezt a végsőkig kiélezték, s úgy vetik fel, hogy helytelen. Azokból a konzultációkból - kezdve a Gromiko elvtárssal decemberben folytatott beszélgetéssel - nem tudtam azt a következtetést levonni, hogy nem helyes felvenni a diplomáciai kapcsolatokat. Én vetettem fel, hogy y nyugatnémetek hogyan dolgoznak. Azt mondták erre: a hangsúlyban van kifejezetten új dolog. Ők ezt előzőleg nem mondták. Hangsúlyozta ugyan Gromiko elvtárs, hogy politikai bizottságuknak még nincs állásfoglalása, de a beszédben benne volt ez az elem. Persze, ha másképpen dönt volna el a kérdés, azt is ki lehetne abból venni. Ez sajnos így van, s nem lehet így dolgozni. Amit Klisko elvtárs mondott Puja elvtársnak, abban benne volt, hogy nem időszerű, de azt mondta, két év alatt elérhetjük, hogy az NSZK beadja a derekát. Viszont amit Kiliiancsik hozott hivatalos válaszként, abban az volt, hogy a Lengyel Népköztársaság ilyen feltételekkel tárgyalhat. Benne volt, hogy ők megértik, hogy más testvérpártok más helyzetben vannak, s más feltételekkel tárgyalnak.

Mindezt azért mondom el, mert egyetértek Fock elvtárssal: itt végső soron többről is szó van, mint az NSZK-val kapcsolatos politikáról. Arról van szó, hogyan néz ki az egység s ennek a megerősítése. Most ez megtörtént és nem kétséges, hogy a magunk részéről ezzel a megalkuvással, vagy elfogadással, vagy gesztussal hozzájárultunk az egységhez, ugyanakkor azonban az egész konkrét helyzet mutatja, hogy itt az egységgel tulajdonképpen mélyebben fekvő problémákról van szó.

Végül ehhez szorosan hozzátartozik, hogy véleményem szerint nemzetközileg számunkra politikailag és propagandisztikusan is a legkényesebb dolog az lesz, hogy ebből a halogató taktikából azonnal ki fogják olvasni azt a következtetést, hogy a magyarok hűséges szövetségesek és csatlósok, mert már felvették volna a diplomáciai kapcsolatokat, de nem engedik meg nekik. Viszont ezt vállalhatjuk, mert eddig is azok voltunk, hűséges szövetségesek voltunk. És ha jól fogunk politizálni és jó diplomáciai lépéseket teszünk, ez is csökkenthető és a magunk részéről - amennyiben a mi lehetőségeink megengedik - hozzájárulhatunk ahhoz, hogy végül egy jó helyzet alakuljon ki valamennyiünk számára.

PUJA FRIGYES elvtárs:

Tulajdonképpen csak egy kérdésre szeretnék visszatérni. Véleményem szerint nem volna helyes írásban reflektálni ezekre több okból. Egyrészt Péter elvtárs ott volt és elfogadta ezt, másrészt innen kapott olyan utasítást, ami a lényegét elfogadta, harmadik, hogy felsőszintű tanácskozáson, vagy találkozáson volna ezt előszerű szóbahozni. Ilyen kilátásban van most, február 24-én, Gomulka elvtárs is tett olyan javaslatot, hogy útutazóban meg szeretne itt állni. Az ilyen alkalmakat kell kihasználni. Az írás sok kézen megy keresztül, s nem volna túlságosan helyes olyan véleményeknek, hogy nincs egység.

PÉTER JÁNOS elvtárs:

Azt szeretném hozzáfűzni a dologhoz, hogy ez a szó igazi értelmében nem volt konzultáció, mint itt a Politikai Bizottság tagjai mondták. Ott mi nem is vitatkoztunk tulajdonképpen semmiről és a románokkal sem folyt semmi. Ki ki elmondott egy-egy előadást. Ez a jegyzőkönyv-tervezet az ülés keretében nem is szerepelt napirenden, szó sem volt az előadások során jegyzőkönyv-tervezetről. Három miniszternek az volt a véleménye, hogy lényegében ilyen szövegű tervezetet fogadtassunk el, illetve fogadtassanak el a másik három külügyminiszterrel. Gromiko elvtársat észrevehetően nyugtalanította az az aggodalom, hogy esetleg mi ezt a tervezetet nem fogjuk elfogadni.

Azért szeretném hangsúlyozni, hogy ez nem volt a szó igazi értelmé-

ben konzultáció, mert támogatni szemérem azt a javaslatot, hogy nyitva kellene tartani és fenn kellene tartani annak a gondolatát, hogy folytassuk a konzultációt és valóban az lenne a leghelyesebb, hogy a magasabb szintű találkozót használják fel erre.

Gomulka és Rapaczki elvtárs jelezte, hogy Gomulka elvtárs szeretne áprilishoz Bulgáriából hazatérve megállni Budapesten és találkozni Kádár elvtárral. De jelezték azt is, hogy bármely más időben és egyéb helyen is kész Gomulka elvtárs Kádár elvtárral találkozni.

A csehekről viszont az a benyomásom, hogy ők maguk is javasolni fogják a konzultálás folytatását. Elfogadták a szöveget, de a konzultálást magasabb fokon akarják folytatni.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs:

Gomulka elvtársnak ezt az említést a külügyi programmal foglalkozó elvtársak tartásuk nyilván.

A jegyzőkönyvvel kapcsolatban az a véleményem, hogy azt a lengyelek és az NDK-sok nem gondolták végig. Volt egy idegesség, kapkodás, s magyarul megmondva, volt olyan érzésem, hogy ennek az volt a célja, hogy megakarták akadályozni, hogy az ellenség csapdájába essünk. Olyan hiedelem van bennem, hogy azt gondolják, mi nem tudjuk, mit csinálunk és ezt meg akarják akadályozni. Ne menjünk messzemenő következtetésekbe.

Másik dolog: minek tekintjük mi jogilag ezt a jegyzőkönyvet? Ez nem a Varsói Szerződés tagállamai külügyminisztereinek jegyzőkönyve, hanem hat elvtárs által elfogadott jegyzőkönyv. Jelentéktelen dolog, de úgy tudom, nem is irták alá, csak kézjegyükkel látták el. Tehát nem hivatalos okmánya a Varsói Szerződés szervezetének.

Azt javaslom, a Politikai Bizottság jóváhagyólag vegye tudomásul azo-

kat az instrukciókat, amiket Péter elvtárs a tanácskozással kapcsolatban kapott és hagyja jóvá, hogy a kapott instrukciók és az egység érdekében Péter elvtárs ezt a jegyzőkönyvet elfogadta.

De legyen a határozatnak egy olyan pontja, hogy a Politikai Bizottság ugyanakkor megállapítja, hogy az elfogadott jegyzőkönyv és annak szövegezése nem felel meg a harc követelményeinek. Azután így lehetne folytatni: a Politikai Bizottság egyetért azzal, hogy az előállott szituációban helyes, hogy további szocialista országok most ne vegyék fel a diplomáciai kapcsolatot az NSZK-val, hanem a Varsói Szerződés országainak erőteljes és egyeztetett harcot kell folytatni a helyzet megváltoztatásáért, harcban a követelésekért, - és akkor fel kell sorolni az öt követelést. Ezt a bizonyos harcot rendszeres konzultációkkal, szükség-szerű tanácskozásokkal és a lépések egyeztetésével kell folytatni.

A Politikai Bizottság állásfoglalásának lényegét közölni kell az illetékes pártok központi bizottságaival.

Azután azt mondhatnánk: tekintettel arra, hogy ez nem a Varsói Szerződés hivatalos okmánya és nagy veszély származhatna abból, ha ez a jegyzőkönyv valamilyen értelemben kiszivárogná, a Politikai Bizottság egyetért azzal, hogy az ezt követő lépéseknél a jegyzőkönyvvel, mint olyannal, ne foglalkozzunk. Szerintem megengedhető, hogy az előállott eszményesről, helyzetről beszéljünk és ne a jegyzőkönyvről. Ugyanígy kell ezt csinálni a Minisztertanácsnál is.

Komócsin elvtárs, mint kijelölt előadó, kapjon megbízást arra, hogy az itt kialakult vélemény alapján ismertesse a helyzetet a Központi Bizottsággal, kérjen állásfoglalást, s ez az állásfoglalás lesz az alapja a további munkának: mind a diplomáciai téren teendő intézkedéseknek, mind a politikai harcnak. A diplomáciai sikot úgy értem, hogy az NSZK és nemcsak az NSZK vonalán, - mert másfelé is képviselni kell ezt.

Visszatérek arra, miért ajánlom, hogy a testvérpártok központi bizottságaival - persze csak azokkal, akiké a jegyzőkönyv, - közöljük állásfoga-

lásunk lényegét. A mi pártunk nemigen szokott ilyesmit küldözgetni a testvérpártoknak. Mi azért már kaptunk bírálatot a testvérpártoktól - és nem helyes álláspontot kifejező bírálatot. Gondolkozva a dolgon, én ezt hasznosnak tartom azért, mert ez olyan majdnem kikerülhetetlen momentum és alkalom, amikor ezt meg kell tenni. Most mondják az elvtársak, hogy a szóbeli hasznosabb. De micso-da az és mikor tennék meg? Ha minden rendben megy, akkor két héten belül a szovjet elvtársakkal beszélünk, vagy másfél hónap múlva Gomulka elvtárral és még később a többiekkel. Hogyan nézne ki az, hogy öt hónap múlva vennék elő ezt a dolgot.

Gondolkoztam azon is, hogy a formát illetően mit lehetne csinálni.

Ajánlom, hogy az egészből ne csináljunk nagyobb dolgot, mint ami van. Elképzelhetőnek tartom, hogy Péter elvtárs írjon egy levelet a kollegákhoz, amelyben azt mondja: kötelességszerűen értesítem önöket, hogy a köztünk létrejött megá-lapodásról jelentést tettem az MSZMP Politikai Bizottságának, s azt a következőkkel vették tudomásul.... De mert tudom, hova viszik a levelet, mégis jobb lenne, ha Komócsin elvtárs írna a partnereknek. Öt levélről van szó. Mi ilyen levelet is tudunk írni! És ha mindenhova külön futárt küldünk, sajátkezü felbontásra kézbe-adjuk a levelet és csak oroszra fordítjuk le, meg tudjuk ezt valósítani a bizalmas-ság teljes garantálásával.

A levélben azt írhatjuk, hogy a Politikai Bizottság meghallgatta a je-lentést és a következőkkel hagyta jóvá: a szöveg nem felel meg a szükséges to-vábbi közös harcaink érdekeinek, vagy félreértésre vezet. Helyeseljük, hogy most további szocialista országok ne vegyék fel az NSZK-val a diplomáciai kapcsolatot, de harcolnunk kell egy jobb helyzetért, jobb feltételekért, s azért, hogy ezeket és ezeket a követeléseket az NSZK kormánya elismerje. Tehát nyomást kell gya-korolni az NSZK kormányára. Ez mindössze öt soros levél, aminek a végére oda lehetne írni: az ügy fontosságára való tekintettel ezt kötelességszerűen közlöm önökkel. És azt is oda írhatnánk: szükséges, hogy a közeljövőben talán éppen ez az érdekelt hat ország újra tartson eszmecserét, vagyis akik a jegyzőkönyvet alá-írták, a közeli hetekben folytassanak további bizalmas tárgyalásokat.

Én rendkívül rövid levél híve vagyok. Azt kell mondani, a szöveget nem tartjuk megfelelőnek a további harc szempontjából. Egyetértünk annak konstataálásával, hogy a kialakult helyzet ránk nézve hátrányos, ezért harcolni kell jobb feltételekért, előtérbe állítva ezeket a nemzetközileg ismert és jogos követeléseket. Azután arról beszélünk, hogy egyeztetni kell a harcot, s ennek érdekében javasoljuk, üljön össze a közvetlenül érdekelt 6 külügyminiszter és folytassa az eszmecsereét.

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:

Fehér Margit
(Fehér Margit)